

ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE JOSEFA LAUFERA Z MISTROVSTVÍ SVĚTA VE FOTBALE 1934 A JEJICH OHLAS V ČESKOSLOVENSKU¹

Martin Pelc

Josef Laufer's radio coverage of the 1934 FIFA World Cup and its reception in former Czechoslovakia

Abstract: The present paper focuses on how the Czechoslovak society received and reacted to the live radio broadcasting of FIFA World Cup in 1934. The public listening to the running commentaries raised the interest in sports among new social strata and in new geographic areas of the then Czechoslovakia. Radio broadcastings undoubtedly provoked a higher sensibility of listeners, as the example examined in this paper of the spread of rumours concerning the death of several Czechoslovak players, proved. The last part of the present paper looks at how the broadcasting of FIFA World Cup became a Czechoslovakian site of memory.

Key words: broadcasting – sport – football – World Cup – 1934 – Josef Laufer

Contacts: Mgr. Martin Pelc, Ph.D., Ústav historických věd, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava, Česká republika, pelcm@centrum.cz

Pro význam meziválečné rozhlasové sportovní reportáže je ilustrativní jinak marginální epizoda, která se odehrála v průběhu Mistrovství světa v kopané 1934. Tehdy byla v italském tisku vyhlášena soutěž o nejpovedenější beletristický text s fotbalovou tematikou. Zvítězila v ní povídka *Puc, mio piccolo Puc!* úředníka a amatérského spisovatele Romola Moiza, v níž se italská žena zamiluje do útočníka československého mužstva Antonína Puče právě prostřednictvím rozhlasových vln.² Jakkoli jde spíše o anekdotický příběh, poukazuje na významnou skutečnost. Právě rozhlasové reportáže z fotbalového Mistrovství světa 1934 je možno chápat jako mezník v mediální prezentaci sportu v Československu. Jejich masovým ohlasem se zabývá tato studie.

II. mistrovství světa v kopané, pořádané FIFA (Fédération internationale de football association) v Itálii v květnu a červnu 1934, bylo prvním fotbalovým světovým šampionátem, kterého se Československo zúčastnilo. Na rozdíl od I. mistrovství světa v Uruguayi nabízelo srovnání sil nejlepších reprezentačních týmů světa s výjimkou obhájců titulu z Uruguaye a mužstev z Britských ostrovů, jejichž svazy nebyly členy FIFA. Československo na mistrovství postoupilo až do finále, v němž podlehl Itálii 2:1 po prodloužení.

V rámci turnaje sehrálo celkem čtyři utkání. Všechna přenášel československý *Radio-Journal* s komentářem Josefa Laufera.³ Významně se při tom uplatnila forma veřejného poslechu. Masová mobilizace posluchačů Lauferovými reportážemi je srovnatelná s nadšením vyvolaným poslechem rozhlasových sportovních přenosů v dalších evropských zemích. Zejména se nabízí komparace s časově blízkými reportážemi Wilhelma Schmiegera z fotbalového utkání Anglie – Rakousko hraného 7. prosince 1932.⁴

„Rozhlasové Erínye“: Lauferovy reportáže a veřejný prostor

Symbiózu rozhlasu a sportu vystihl počátkem šedesátých let ve své studii redaktor Rostislav Běhal: „*Fetišizace zvuku musí být usměrněna a zvuková kulisa uvedena do správných proporcí a závislostí. Aby se tak mohlo stát, je třeba prověřit improvizaci a obrazivou schopnost reportérského slova. A této úlohy se dostává sportovní reportáži.*“⁵ Rozhlasové vysílání bylo v Československu zahájeno v roce 1923 a sport v jeho programu zaujal brzy důležité místo. Nejdříve šlo o sportovní zpravodajství, obstarávané mj. známým sportovním redaktorem Miloslavem Horáčkem (*České slovo*, *Sports-*

¹ Příspěvek vznikl jako součást řešení výzkumného projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky „České myšlení o sportu do roku 1939“, č. 16-14575S.

² Romolo MOIZO, *Puc, mio piccolo Puc! Fantasia Radiocalcistica*, La Lettura. Rivista mensile del Corriere della Sera, settembre 1934, s. 822–827.

³ Josef Laufer (1891–1966), sportovní redaktor (*Hlas národa*, *Pražský ilustrovaný kurýř*, *Union*, po první světové válce *Prager Presse*), první československý rozhlasový reportér.

⁴ Matthias MARSCHIK, *Nationalgefühl per Unterseekabel. Willy Schmieger überträgt das „Jahrhundertspiel“*, in: Matthias MARSCHIK – Rudolf MÜLLNER (Hg.), „Sind's froh, dass Sie zu Hause geblieben sind.“ Mediatisierung des Sports in Österreich, Göttingen 2010, s. 169–178.

⁵ Rostislav BĚHAL, *Vývoj české rozhlasové reportáže. I. část (1923–1938). Nástin vývoje žánru*, Praha 1962, s. 73.

man, později STAR).⁶ Historie rozhlasových přímých přenosů ze sportovních akcí na našem území začíná 28. října 1925, kdy byla vysílána reportáž z běžeckého závodu Hold československé atletiky neznámému vojínovi. V následujícím roce byl přenášén VIII. Všesokolský slet a také první fotbalový zápas, utkání SK Slavie Praha s maďarskou Hungarií 3. října 1926. Už tento pionýrský počín je spojen s komentářem sportovního redaktora Josefa Laufera.⁷ V následujících osmi letech se rozhlasové reportáže z fotbalových zápasů a dalších sportovních akcí staly masově sledovanou událostí československé každodennosti. Oblíbenými se staly zejména reportáže z utkání Středoevropského poháru, první významné fotbalové klubové soutěže. Jejich úspěch ještě předčila čtvrtice zápasů Československa na Mistrovství světa 1934 proti Rumunsku (2:1), Švýcarsku (3:2), Německu (3:1) a finále proti Itálii (1:2).

Popularita „rozhlasového sportu“ šla ruku v ruce s narůstajícím počtem příjemců. Pokud bylo v roce 1930 v Československu přes 315 000 držitelů koncesí, roku 1934 už šlo o téměř 700 000 rozhlasových koncesionářů a v roce 1938 jejich počet přesáhl milion.⁸ Poslech sportovních reportáží demokratizovalo jejich vysílání na veřejných místech nevázané na vlastnictví přijímače. Tímto způsobem sledovala Mistrovství světa 1934 velká část československého posluchačstva. Sdílený poslech reportáží navíc dodával sportovním událostem výrazný sociální a psychologický účinek. Publikum nejenže reagovalo na řečené, ale na rozdíl od četby novin nebo poslechu přenosů v soukromí vznikala okamžitá interakce mezi posluchači.

Tento rozměr veřejného poslechu rozhlasu docenil už teoretik médií Marshall McLuhan, byť na příkladu Hitlerových projevů. Napsal, že jejich posluchači „*tancovali v transu za zvuků kmenového bubnu rozhlasu, který byl extenzí jejich centrální soustavy a který dal každému hloubkovou vtaženost*“.⁹ Novinka, jakou bylo shromáždění posluchačů sportovních reportáží, měla předobraz ve srocní fanoušků čekajících na výsledek utkání před redakcemi novin, které informovaly o jejich průběhu na vývěskách. Například při semifinále Středoevropského poháru mezi Wiener AC a AC Spartou Praha v roce 1931 došlo k tlačení před redakcí jednoho pražského listu, až „*policie musela udržovat pořádek a klid*“, přestože bylo utkání vysíláno i rozhlasem.¹⁰ Už během první poloviny třicátých let se veřejný poslech rozhlasových reportáží ze sportovních zápasů stal poměrně běžnou praktikou v evropských a jihoamerických velkoměstech.

Nejbližší materiál pro komparaci skýtá „fotbalová horečka“ v sousedním Rakousku během rozhlasového přenosu přátelského zápasu Anglie – Rakousko 7. prosince 1932. Reportáž Wilhelma Schmiegera byla přenášena podmořským kabelem do Rakouska, kde ji na veřejných prostranstvích naslouchaly masy fotbalových příznivců. Ty poslouchaly

průběh zápasu, považovaného za vrchol výkonnosti rakouského „Wunderteamu“. Vzhledem k neúčasti Anglie na prvních šampionátech a současné dominanci rakouské reprezentace na kontinentu mělo utkání punc neoficiálního evropského či světového mistrovství. Nové technické možnosti v kombinaci s napínavým průběhem utkání zanechaly v paměti rakouské společnosti hlubokou stopu. Střetnutí obecně známé pod označení „Zápas století“ (*Jahrhundertspiel*) je současně považováno za významný integrující prožitek v procesu utváření identity nového Rakouska.¹¹ Pro srovnání s „římským finále“ není bez zajímavosti, že oba zápasy skončily porážkou hostujícího mužstva: Rakousko prohrálo 4:3, Československo 2:1. Z hlediska ohlasu však výsledek nebyl nejdůležitější. Hlavní roli hrála výchozí situace, průběh, mediální prezentace události a originalita zápletky. V případě zápasu Rakouska s Anglií se ukázalo, že kontinentální mužstva definitivně dorostla svůj ostrovní vzor, byla s to úspěšně vzdorovat jeho stylu „kick and rush“ a v některých herních činnostech ho už předčila. Československá herní převaha ve finálovém zápase proti Itálii posílila renomé tzv. dunajské fotbalové školy, založené oproti fyzickému a agresivnímu stylu hry na technické vyspělosti hráčů a elegantní souhře rychlých, krátkých přihrávek. „*Byla to pravá česká přízemní hra*“, napsalo *Pondělí Národních listů a Národa*. Československo se v Itálii prezentovalo podobným stylem jako Rakoušané nebo Maďaři. Spíše než dunajská nebo vídeňská škola byl v tuzemsku označován jako „česká ulička“. Obě slavné mediální události tak stály na stejných základech středoevropské fotbalové školy. K tomu je třeba připočíst moment morálního vítězství nad soupeřem, podporovaným pravděpodobně nedovolenými prostředky.

Rozhlas umožňoval oproti starším tištěným sdělovacím prostředkům zcela novou kvalitu zpravodajství a zábavy. Přímé přenosy z fotbalového Mistrovství světa 1934 byly v Československu, obdobně jako o dva roky dříve v Rakousku, poslouchány nejen ve větších skupinách v soukromí, ale také hromadně v restauracích, na sportovištích, plovárnách nebo jiných veřejných prostorech.¹² Byla to poprvé „*celá československá veřejnost*“, kdo sledoval „*v rozechvění u amplionů dramatické zápasy těchto „dobrých jedenácti hochů“ [...]*“.¹³ V některých městech byla uspořádána i veřejná vysílání na náměstích, obdoba dnešních televizních přenosů na velkoplošných obrazovkách. Není známo, že by vysílání bylo přenášeno na Staroměstském náměstí, jak je zvykem dnes. Na rozdíl od Vídně, kde byly při zápase Rakouska v Anglii roku 1932 ampliony instalovány na náměstí Hrdinů, poslouchali lidé přenos z finálového utkání v Československu spíše na náměstích menších měst. Například v Přerově se odehrála dopravní nehoda, při níž došlo na náměstí ke zranění dvou osob, poslouchajících finálovou reportáž, projíždějícím automobilem.¹⁴ Rozhlas ovládl i jindy tiché kavárny, přenos bylo

⁶ David LUKŠŮ, *Počátky sportovní žurnalistiky na stránkách periodického tisku na přelomu 19. a 20. století. Sport jako součást českého masového tisku* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd), Praha 2011, s. 113.

⁷ *Sport a tělesná výchova v rozhlase*, Praha 1931, s. 3–5.

⁸ Petr BEDNÁŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií. Od počátků do současnosti*, Praha 2011, s. 179.

⁹ Marshall McLUHAN, *Jak rozumět médiím. Extenze člověka*, Praha 1991, s. 276.

¹⁰ *Popularita sportu*, Pestrý týden 12. 9. 1931, s. 6.

¹¹ Matthias MARSCHIK, *Nationalgefühl per Unterseekabel. Willy Schmieger überträgt das „Jahrhundertspiel“*, s. 169–178.

¹² *Mimořádný úspěch sportovní reportáže*, Český deník, 11. 6. 1934, s. 4.

¹³ *Salon* 1934, č. 6, s. 4.

Odjezd československé výpravy na Mistrovství světa ve fotbale 1934 v Itálii. Fotoarchiv Oddělení tělesné výchovy a sportu Národního muzea.

možno poslouchat pod otevřenými okny bytů, cestující ve vlacích byli o průběžném stavu informováni na každé stanici nebo přímo za jízdy průvodčími, řidiči tramvají za stejným účelem záměrně zpomalovali u hostinců. „*Nebylo prostě uniknutí z objetí rozhlasových Erinyí.*“¹⁵

Marshall McLuhan uvádí opět v souvislosti s Hitlerovými rozhlasovými projevy zajímavý postřeh. Jeden posluchač na dotaz reportéra odpověděl: „*Když poslouchám, jsem uvnitř přijímače.*“¹⁶ Stejně iluzi podlehl také posluchači Lauferových reportáží ze světového šampionátu: „*Tisíce nadšených lidí stálo [!] před reproduktory a tleskalo úspěchům našeho mužstva. Diváci naprosto zapomněli, že stojí před mrtvým strojem a reagovali na každou větu vycházející z reproduktoru.*“¹⁷ Tuto vtaženost dokumentují kromě písemných pramenů také dochované fotografie fanoušků poslouchajících finálový zápas Československa proti Itálii na stadionu Slavie. Zachycují soustředění a psychické pohnutí posluchačů obou

pohlaví a různých věkových skupin.¹⁸ Rozhlas přestal ve vnímání posluchačů vystupovat jako přístroj – médium, které ze své podstaty pouze zprostředkuje obraz události, a vytvořil iluzi sledování události samotné. „*Všude slyšíte potlesk při dosaženém úspěchu, jako by každý viděl tu vsřelenou branku a nebyl odkázán jen na ústní podání z amplionu,*“ psal *Telegraf*.¹⁹ Na tento rozpor upozorňoval krátce po zavedení rozhlasových sportovních přenosů i Egon Erwin Kisch. Na adresu rozhlasové reportáže průběžně doprovázené schematickým znázorněním postavení hráčů na hřišti, jež se uplatnilo v USA při přenosech z baseballových zápasů, v roce 1928 napsal: „*Tato mluvící stěna je pouhé schéma zápasu, nikoli zápas sám [...]*“²⁰ A bylo zde ještě jedno důležité specifikum: na rozdíl od plurality novinových titulů nebo možnosti obrazové korekce komentátora televizních přenosů, soustředil rozhlas veškerou obrazivou moc v jediné osobě reportéra. To si správně uvědomil už jeden z Lauferových ná-

¹⁴ Pl. [šifra], *Dvě osoby zraněny při poslouchání světového fotbalového mistrovství*, *Národní listy*, večerník 12. 6. 1934, s. 2.

¹⁵ Jaroslav PŘIBÍK, *Footballové napětí v Praze*, *Telegraf*, 11. 6. 1934, s. 4; Josef ŠPUNT, *Za bariérou. Týdenní kronika*, *Rekord* 8. 6. 1934, s. 8; *Propagace u amplionu*, *STAR*, 1934, č. 23, s. 13.

¹⁶ M. McLUHAN, *Jak rozumět médiím*, s. 276.

¹⁷ *Mimořádný úspěch sportovní reportáže*, *Český deník* 11. 6. 1934, s. 4.

¹⁸ Národní muzeum (dále NM), Archiv tělesné výchovy a sportu (dále ATVS), fond (dále f.) Pozůstalost Františka Illka, inv. č. IL06-000707; IL08-000907.

¹⁹ *Když tak člověk poslouchal ten Turin*, *Telegraf*, 1. 6. 1934, s. 3.

²⁰ Egon Erwin KISCH, *Der gefunkte Fußball*, *Prager Tagblatt*, 30. 5. 1928, s. 7.

Josef Laufer u mikrofonu. Fotoarchiv Oddělení tělesné výchovy a sportu Národního muzea.

stupců v roli sportovního reportéra Československého rozhlasu, Karel Malina: „Vždyť přece Laufer byl jediný, kdo prostředně ovlivňoval pohled lidí na římské finále, nebyla zde kontrola, jako by tomu bylo třeba dnes při existenci televize.“²¹ Zmiňovanou kontrolu měli jen přímí účastníci finále. Mezi 50 000 diváky na stadionu sledovalo podle Josefa Laufera utkání asi 2 000 Čechoslováků.²²

Josef Laufer vystupoval při řadě příležitostí jako člen československé výpravy a jako její nedílná součást byl chápán i veřejností. Nasvědčuje tomu scéna z triumfálního průvodu Prahou, během nějž se ze statisícového špalíru na Václavském náměstí ozvalo volání: „Kde je Laufer.“²³ A můžeme jít ještě dále. Rozhlasový reportér, v jehož osobě se kumulovala veškerá obrazivá moc, nebyl vnímán jen jako pozorovatel utkání, ale jako jeho aktivní činitel. To souzní s výrokem o Lauferově vrstevníkovi, zakladateli nizozemské rozhlasové reportáže Hanu Hollanderovi, který přes řadu věc-

ných nepřesností dokázal posluchače strhnout svým projevem. Šachista Max Euwe měl na jedné z recepcí prohlásit: „Po fotbalových zápasech, obzvláště když Holanďané zvítězí, má člověk pocit, že bychom pana Hollandera rádi vzali na ramena a vynesli ze stadionu.“²⁴ Obdobné postavení zaujal zmiňovaný Wilhelm Schmieger v Rakousku, Nicolò Carosio v Itálii²⁵ nebo Teddy Wakelam v Anglii.²⁶ Pro jejich roli v paměti daného národa je klíčové, že byli vesměs prvními, s nimiž si posluchači nový druh prožitku identifikovali. Obdobné masové nadšení se ovšem opakovalo i později. V Československu bylo například znovu zaznamenáno v souvislosti s Mistrovstvím světa v ledním hokeji v Praze roku 1938.

V předtelevizní éře byla osoba rozhlasového reportéra úběžníkem, ke kterému se upínala pozornost „národa“, a tím také figurou identifikovanou se samotnou událostí, nikoli jen jejím obrazem. Došlo ke ztotožnění zprostředkovatele a zprostředkované události. Tak jako britský spisovatel Simon Kuper přičítá Hollanderovým reportážím hlavní zásluhu na popularizaci kopané v Nizozemsku, které mělo v této době spíše průměrný tým, můžeme přiznat Lauferovi zásluhu na popularizaci sportu v Československu. Byla to pouze relativně krátká dominance rozhlasové reportáže v hierarchii mediálních prezentací sportu, co snížilo naši citlivost vůči kulturnímu významu tohoto sdělovacího prostředku.

Rozhlas také výrazně přispěl k rozšíření herní obce²⁷ o vrstvy populace, které dosud aktivně nesportovaly ani nenavštěvovaly sportoviště jako diváci, ať už z důvodu nezájmu, obav z nekultivovaného prostředí nebo kvůli nedostatku financí na cestovné a vstupné. Právě v souvislosti se světovým šampionátem 1934 napsal *Český deník*, že „fotbalovým přenosům naslouchali i lidé, kteří ve svém životě neviděli hrát fotbalový zápas. Staré dámy, jež si ani nedovedou představit, jak vyhlíží fotbalové hřiště, vydržely po celou dobu u reproduktoru a v rozčilení sledovaly průběh zápasu.“²⁸ Díky veřejnému poslechu nevázanému na vlastnictví přijímače se sledování sportu nebývale demokratizovalo a dále se etablovalo jako součást populární kultury. Poslech Lauferových přenosů si ovšem na druhé straně nenechaly ujít ani společenské elity: při uvítání výpravy zdůraznil ministr Spina, že u svého přijímače sledoval celý zápas i prezident Masaryk.²⁹ Rozhlas na sebe strhl nebývalou pozornost a jeho přenosy s návaznými slavnostmi, jako byl triumfální příjezd fotbalistů do Prahy, mobilizovaly československou veřejnost.

Rozhlas přispěl také ke geografické demokratizaci zájmu o sport. Málo víme o tom, jak mistrovství prožívali českoslovenští Němci. S mužstvem Československa se nepochybně mohli ztotožnit už proto, že náhradní brankář Ehrenfried Patzl z Teplitzer FK pocházel z německé a Rudolf

²¹ Karel MALINA, *Rozhlasový reportér Josef Laufer*, Praha 1985, s. 75.

²² Josef LAUFER, *50 let v našem sportu*, Praha 1955, s. 136.

²³ Sty [šifra], *Průjezd našich footballistů od hranic do Prahy ohromnou všenárodní manifestací*, Polední list, 13. 6. 1934, s. 1.

²⁴ Cit. dle Jan DĚKANOVSKÝ, *Sport, média a mýty. Zlatí hoši, Královna bílé stopy a další moderní hrdinové*, Praha 2008, s. 50.

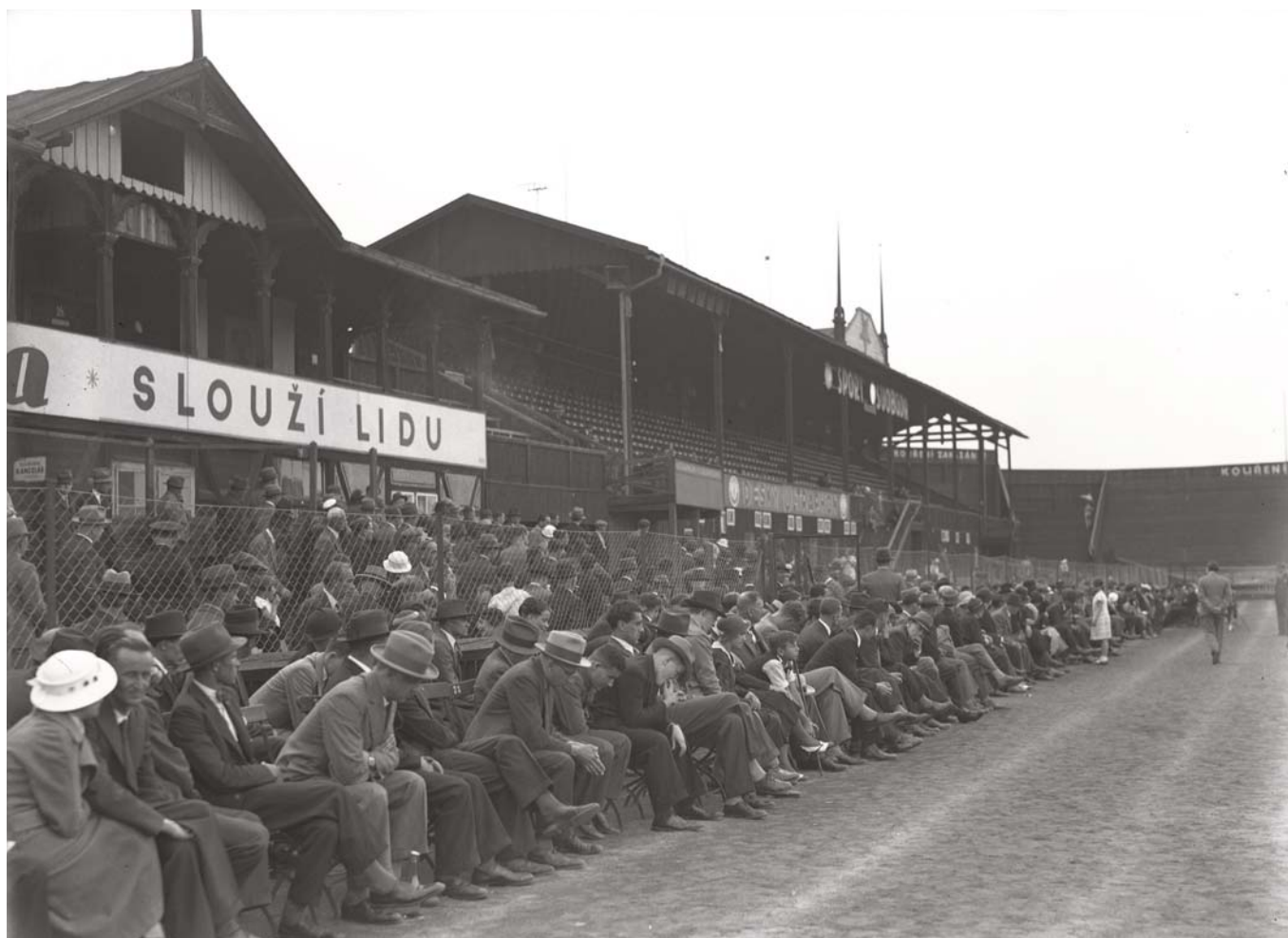
²⁵ M. MARSCHIK, *Nationalgefühl per Unterseekabel*, s. 169–178.

²⁶ Ke vztahu rozhlasu a sportu ve Velké Británii Richard HAYNES, „There's many a slip „twixt the eye and the lip“. *An exploratory history of football broadcasts and running commentaries on BBC radio, 1927–1939*, International Review for the Sociology of Sport 1995, roč. 34, č. 2, s. 143–156. Haynes nicméně vychází především z „normativních“ pramenů z produkce BBC a soustředí se na její představy o vysílání.

²⁷ Herní obec je podle fenomenologa Eugena Finka tvořena jak hráči, tak diváky (v našem případě posluchači), kteří se hry účastní. Srv. Eugen FINK, *Hra jako symbol světa*, Praha 1993, průběžně.

²⁸ *Mimořádný úspěch sportovní reportáže*, Český deník 11. 6. 1934, s. 4.

²⁹ *Triumfální návrat do Prahy*, Národ 13. 6. 1934, s. 3.

Fotbalový zápas bez hráčů. Fanoušci poslouchají rozhlasovou reportáž z finálového utkání Mistrovství světa ve fotbale 1934 na stadionu Slavie Praha. Fotoarchiv Oddělení tělesné výchovy a sportu Národního muzea.

Krčil (dříve také hráč Teplitzer FK) z národnostně smíšené rodiny.³⁰ Na mistrovství byli zaregistrováni také redaktoři čtyř československých německy psaných novin. Sudetoněmecký tisk se obecně o mistrovství a působení Čechoslováků na něm intenzivně zajímal a v řadě případů pojímal reprezentaci jako „náš tým“.³¹ Na straně druhé se ozvali například podkrušnohořští Češi, kteří vyčítali *Brüxer Zeitung*, že utkání Československo – Německo odbyly šesti řádky, zatímco druhému semifinále Itálie – Rakousko věnovaly čtyřicetřádkové resumé.³² Stejně jako sudetští Němci měli i českoslovenští Maďaři v mužstvu svého zástupce. Útočník AC Sparty Praha Géza Kalocsay se narodil v Berehovu, po rozpadu Československa reprezentoval Maďarsko, kde po druhé světové válce působil jako trenér. Důležitým hráčem vicemistrů světa byl Slovák Štefan Čambal, záložník SK Slavie Praha.³³ Podle

zpráv v tisku nezaostával ohlas mistrovství na Slovensku za nadšením v českých zemích. Také zde poslouchali lidé přenos finálového utkání nejen v soukromí, ale také v kavárnách, na hřištích, kde pořádaly veřejné vysílání sportovní kluby, a v ulicích. A i zde se opakoval motiv osob, které fotbal neznají, a přesto jsou reportážemi strženy: „*Je až neuveriteľné, aký nesmierný záujem venovaný bol zápasu i tam, kde veru by to bol človek ani len v duchu nečakal: v nezapadlejších dedinkách, v obciach, kde o športe vedia len z dopyčutia a nemnohí jednotlivci, tam všade boly rádiové aparáty v opravdovom ‚stave obleženia‘. [...] V nedelju odhodlali sa počúvať i ti nazatvrdejší (!) nepriatelia futbalu, ba i ľudia, o ktorých človek nikdy nepočul, že by mali nejaký kladnejší pomer k športu vôbec, tým menej ovšem k futbalu.*“³⁴

³⁰ Za informace k hráčům Teplitzer FK a vnímání přenosů československými Němci děkuji Stefanu Zwickerovi.

³¹ Dále byli registrováni redaktoři z jedné slovenské redakce, redakcí třinácti českých novin a jedné tiskové kanceláře. NM, ATVS, f. Fotbal, kart. 20, inv. č. 1855, *Coppa del Mondo. Cronistoria del II campionato mondiale di calcio*, s. 1. s. d., s. 222–223. K ohlasu mistrovství v německém tiisku a postavě E. Patzla cenná zjištění in Stefan ZWICKER, *100 Jahre Spitzensport in der böhmischen Provinz. Der Fußball in Teplitz-Schönau/Teplice-Šanov im Spannungsfeld gesellschaftlicher Transformation. Fußball und Gesellschaft in Teplitz-Schönau bis 1945*, in: Dittmar DAHLMANN – Anke HILBRENNER – Britta LENZ (Hg.), *Überall ist der Ball rund. Geschichte und Gegenwart des Fußballs in Ost- und Südosteuropa – Die Nachspielzeit*, Essen 2011, s. 319–362.

³² *Ohlas mistrovství světa u nás*, STAR 1934, č. 23, s. 12.

³³ Sestava se odvíjela od aktuální výkonnosti a není známo, že by před rokem 1938 existovaly tlaky ze strany státu na proporcionální zastoupení národností republiky.

³⁴ *Ohlas na Slovensku*, Rekord 14. 6. 1934, s. 1. Srv. také STAR 1934, č. 24, s. 12.

„Psychosa“: zvýšená senzibilita publika

Namísto obrazu nesourodých sportovních výkonů sugerují masová média publiku příběhy.³⁵ Hledání zápletky namísto neangážovaného a nesouvislého popisu jednotlivých událostí funguje v líčení sportovního zápasu stejně jako v líčení historie. Teprve zápletky syntetizuje „*cíle, příčiny i náhody*“, shrnuje nestejně do celku.³⁶ Zápletkou československého působení na světovém šampionátu byl úspěšný boj nejen proti soupeřům, ale také proti nepříznivým okolnostem: přírodním podmínkám (bóra v prvním poločase proti Rumunsku), povzbuzování soupeře publikem (převaha protivníkových fanoušků při zápase proti Švýcarsku), předpokladům řady odborníků (v semifinále proti Německu). Peripetie nakonec ústí v katastrofu pravděpodobně zmanipulovaného výsledku finále proti reprezentantům domácí Itálie. Mužstvo Československa vedlo ještě deset minut před koncem utkání o jednu branku, nakonec bylo ale v prodloužení poraženo. Přesto bylo tuzemským tiskem pasováno na morálního vítěze šampionátu. Takovýto syžet měl dostatečný potenciál strhnout nejširší vrstvy veřejnosti. Nebyl totiž prezentován v prvé řadě jako sportovní, ale všeobecně srozumitelný lidský příběh.

Ačkoli důkazy o zmanipulování zápasu italským fašistickým režimem chybí, většina zahraniční literatury se shoduje na tom, že porážka československé reprezentace národním mužstvem Itálie byla způsobena zaujatým rozhodováním nejméně dvou z trojice sudích,³⁷ pravděpodobně na nátlak duceho. Říšskoněmecký časopis *Kicker* psal na adresu reprezentantů fašistické Itálie, že [jeho redaktory] „*popudila Montiho brutalita, Meazzovy hulvátské hrubosti, Schiaviovo nepřetržité faulování, Monzegliova brutalita, Ferrarisovy neurvalé hrubosti*“.³⁸ Autoři biografie nejvlivnějšího fotbalového funkcionáře meziválečného období Hugo Meisla nazvali kapitolu o světovém šampionátu 1934 „*Duce nechává zvítězit*“.³⁹ Belgický rozhodčí Jan Langenus, který soudcoval historicky první finále Mistrovství světa ve fotbale roku 1930 a řídil i utkání ČSR – Rumunsko na šampionátu roku 1934, později atmosféru turnaje shrnul následovně: „*Ve většině zemí bylo mistrovství světa označeno za sportovní fiasko. Hostitel postrádal veškeré sportovní cíle kromě přání vyhrát celý turnaj. Nad celou soutěží se vznášel jakýsi duch. Italové chtěli zvítězit, což bylo přirozené, ale dávali to až příliš najevo.*“⁴⁰ Nejpozoruhodnější je ale tvrzení připisované prezidentovi FIFA a „*Otcí fotbalových mistrovství světa*“ Julesu Rimetovi. Francouzský historik Georges Vigarello cituje v článku o prv-

ních světových šampionátech v kopané jeho pozoruhodný výrok: „*Měl jsem pocit, že během mistrovství světa byl skutečným prezidentem FIFA Mussolini.*“⁴¹ Menší míru viny na porážce Československa přikládaly nezávislé hlasy, jako například francouzský list *Paris soir*, slabé efektivitě a někdy příliš „*akademickému*“ stylu hry oproti fyzicky založenému fotbalu Italů.⁴² Ten ovšem nevyplýval z místa konání mistrovství světa. Italská reprezentace ho praktikovala i na soupeřově půdě. Jako světoví šampióni se hráli v polovině listopadu 1934 v Londýně zápas proti Anglii, který pro tvrdou hru vstoupil do sportovních dějin jako „*Bitva o Highbury*“.

Jak bylo řečeno, je při rozhlasové reportáži na rozdíl od novinového zpravodajství obrazivost soustředěna v ruce jediného vypravěče. Integrovaný potenciál vyprávění je tím úměrně zesílen. Role rozhlasu je nezpochybnitelná a uznává ji i nejvýznamnější konkurenční médium – tisk. Rozhlasové reportáže měly za následek zvýšenou senzibilitu publika, označovanou v dobovém tisku většinou pojmem *psychosa*. O svého druhu psychóze, byť prozatím v pozitivním významu nadšení, psaly noviny už po druhém vítězství Československa na mistrovství proti Švýcarsku. Je příznačné, že ji přičítaly nikoli událostem samotným, nýbrž právě ohlasu Lauferových reportáží (viz například článek „*Když tak člověk poslouchal ten Turin*“),⁴³ s nimiž souvisely i níže líčené události. Znovu se uplatnila záměna Lauferovy interpretace události s událostí samotnou. Ke zjitřeným emocím přispíval v neposlední řadě charakter rozhlasové reportáže, jež nabízí ze své podstaty živější, angažovanější popis než komentář k televizním záběrům. Posun mezi viděným a líčeným ponechával prostor pro imaginaci.

Napětí v československé společnosti stoupalo s každým vítězným zápasem reprezentačního mužstva. Vyvrcholilo v den finále a během dvou dní před návratem mužstva do Prahy. Podle některých odhadů přivítalo výpravu jen v hlavním městě na půl milionu fanoušků. I nejtřízlivější hlasy hovořily o statisících.⁴⁴ Pokud nepočítáme všesokolské slety, které náležely do odlišné sféry kontinentální tradice tělocviku,⁴⁵ šlo o první takto masové uvítání sportovního kolektivu v českých zemích. Zpravodajové se shodovali, že podobná atmosféra panovala „*naposledy o převratu*“.⁴⁶ Obdobné události před rokem 1918, jako byl návrat amatérských mistrů Evropy ve fotbale roku 1911,⁴⁷ měly nesrovnatelně skromnější rozsah a na rozdíl od příjezdu „*římské jedenáctky*“ postrádaly propracovanou dramaturgii. Chyběly důležité prvky, jakým bylo v roce 1934 položení věnce na hrob Neznámého vojína od Zborova v kapli Staroměstské

³⁵ K tomu podrobně J. Děkanovský, *Sport, média a mýty*.

³⁶ Paul RICOEUR, *Čas a vyprávění. Zápletky a historické vyprávění*, Praha 2000, s. 9.

³⁷ Ze stranickosti našla většina českých i zahraničních (s pochopitelnou výjimkou italských) novin Švéda Eklinda a postranního rozhodčího Maďara Ivancsicse na rozdíl od prý nestranného Belgičana Baerta.

³⁸ Cit. dle Andreas HAFER – Wolfgang HAFER, *Hugo Meisl oder Die Erfindung des modernen Fußballs. Eine Biographie*, Göttingen 2007, s. 282.

³⁹ A. HAFER – W. HAFER, *Hugo Meisl*, s. 271.

⁴⁰ Dietrich SCHULZE-MARMELING – Hubert DAHLKAMP, *Die Geschichte der Fußball-Weltmeisterschaft*, Göttingen 2006, s. 57.

⁴¹ Georges VIGARELLO, *Les premières coupes du monde, ou l'installation du sport moderne, Vingtième siècle*. Revue de histoire, avril-juin 1990, no 26, s. 9.

⁴² Charles COUTELIER, *Quand les passions sont apaisées...*, Paris soir, 12. 6. 1934, s. 4.

⁴³ *Když tak člověk poslouchal ten Turin*, Telegraf 1. 6. 1934, s. 3.

⁴⁴ *Půl milionu Pražanů vítá vítězné české lvy*, Pražský list 13. 6. 1934, s. 1.

⁴⁵ „[J]en při všesokolských slotech vidáme něco podobného,“ psal významný sportovní žurnalista Vilém Heinz v *Národních listech*. Vilém HEINZ, *Sportem pro slávu národa*, Národní listy, 13. 6. 1934, s. 1.

⁴⁶ J. F. M., *Triumfální jезд našeho reprezentačního fotbalového mužstva do Prahy*, Národ, 13. 6. 1934, s. 2.

⁴⁷ *Návrat českého mužstva fotbalového ze zájezdu do Francie*, Národní politika 9. 6. 1911, s. 4; *Uvítání českého mužstva*, Národní listy, 9. 6. 1911, s. 6.

Příjezd československé výpravy z Mistrovství světa ve fotbale 1934 v Itálii. Fotoarchiv Oddělení tělesné výchovy a sportu Národního muzea.

radnice kapitánem Pláničkou a vedoucím výpravy Pelikánem, vytvářející mystické spojení fotbalových reprezentantů s hrdiny národního panteonu.⁴⁸ Svým rozsahem se uvítání návratců z Itálie spíše přiblížila oslava příjezdu Karla Koželuha coby neoficiálního profesionálního mistra světa v tenise (1925), úspěšných olympioniků z Los Angeles (1932) nebo sokolských gymnastů z mistrovství světa v Budapešti (1934). Žádná z těchto událostí ovšem nedosáhla dimenze uvítání fotbalistů. Finalisty z Říma 1934 sice nepřijal prezident republiky, jehož zdravotní stav nebyl po mozkové příhodě z počátku května uspokojivý. Na Staroměstské radnici se však fotbalistům dostalo uvítání od pražského primátora Karla Baxy, ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Franze Spiny a dalších osobností politického a veřejného života.

Pro fenomenální úspěch oslav provázejících návrat „římské jedenáctky“ do vlasti měla vzpomínaná atmosféra „psychózy“ značný význam. Pozitivní po semifinálové nadšení se po pravděpodobně zmanipulované finálové prohře transformovalo do paniky. Historická analýza psychologických

jevů je při nedostatku vhodného typu pramenů obzvláště obtížná. Pokusme se tedy rekonstruovat alespoň popis události z 11. a 12. června 1934. V noci na úterý 12. června, v předvečer návratu výpravy do republiky, se rozesla fáma, že střelec jediné československé branky z finálového utkání Antonín Puč podlehl ve vlaku zraněním, která utrpěl v zápase s Itálií. Během několika hodin zachvátila „psychóza“ nemalou část obyvatelstva. Fáma se začala šířit v době, kdy byla výprava na cestě, a tudíž bez kontaktu s domovem. Toto informační vakuum vyplnily nepodložené domněnky.

Rozhlasový reportér Josef Laufer svým nestranným, ale angažovaným a silně citově zabarveným projevem připravil pro fámy živnou půdu. Během přenosu vytvářel mezi hráči a posluchači imaginární pouto, když střídavě oslovoval jedny a druhé. Hráčům byly adresovány jeho apostrofy typu „Tondo, dobře!“ (Antonínu Pučovi), „Výborně, Pišto“, „Pišto, rychle!“ (Štefanu Čambalovi) nebo „Pláničko, dobře zachráněno!“ (brankáři Františku Pláničkovi). Reportáže obsahovaly i neverbální složku (tleskání apod.). Tím posluchače vtahovaly do hry silněji než pouhé nezaujaté líčení. Z tohoto

⁴⁸ Správný výklad této scény sankcionovalo tvrzení denního tisku, že „všichni hoši slzeli pohnutím“. J. F. M., *Triumfální vjezd našeho reprezentačního fotbalového mužstva do Prahy*, *Národ*, 13. 6. 1934, s. 2.

důvodu bylo zásadním příspěvkem ke zvýšení senzibility posluchačů, když Josef Laufer v reportáži sugestivně vykresloval psychické a fyzické rozpoložení jednotlivých hráčů, včetně střelce branky Antonína Puče. („*V pravém slova smyslu je to lazar, ten Tonda Puč. Nechtěl jsem to říct. Belhá na obou nohách, raněn, ránu dostal do hlavy.*“)⁴⁹

Lauferova slova o lazaru Pučovi, který měl dokonce na několik okamžiků upadnout do bezvědomí, zavdala ve společnosti příčinu starostem o jeho zdraví. Na dokreslení atmosféry se podílel tisk, který se vedle bohatýrského slovníku uchýlil také k mučednické rétorice. *Pondělí Národních listů* s přidruženým *Národem* psalo, že rozhodčí Eklind dopustil, aby se „naši hráči stali [...] mučedníky v heroickém boji“ a „*Vítáme Vás, římské mučedníky*“.⁵⁰ Finálový zápas pro ně byla „*římská jatka*“.⁵¹ V takové situaci bylo šíření poplašné zprávy o Pučově smrti pochopitelné. Příčina údajného Pučova náhlého úmrtí se všeobecně hledala v následcích zranění ze zápasu s Itálií, v němž – jak prozradil posluchačům Josef Laufer – jej protihráč měl udeřit do hlavy. Zřejmě zde má své jádro i fáma, že hráč ve vlaku podlehl zápalu mozkových blan. Ostatní zvěsti nejsou v příčině úmrtí konkrétní. Kolem půlnoci na 12. června zazněla zpráva poprvé.⁵² Zděšení zavládlo, když lidé cestou do práce probírali noční zpravodajství: „[...] *Lidé jdoucí již po šesté hodině do svých zaměstnání [...] tyto pověsti šířili dále.*“⁵³ Obavy zřejmě přizívovali různí choromyslní jedinci: v tramvaji č. 21 po osmé hodině jistá žena ve smutečním oznamovala pasažérům, že je Pučova vzdálená příbuzná, že pro ni přiběhli, a tak jede výpravě naproti do Plzně. Další ohniska fámy se nacházela v Pučově bydlišti – Starých Dejvicích: šlo o krám Pučova přítele, řezníka Krále, a restauraci U Špačků. Na Letné k hřišti Pučova klubu SK Slavie Praha „*přibíhali [!] babičky, elektrikáři, strážníci a každý z nich žádal nějaké zprávy*“.⁵⁴ Na Václavském náměstí kolportérka nevěřila dementi v novinách, jež nabízela, a prohlašovala: „*Já vím, že to v novinách vyvracejí. Ale Puč je mrtvej a z Říma ho vezou v rakvi.*“⁵⁵ Kolem deváté hodiny ranní nabyla fáma ještě drastičtější podoby: „*Po noci [...], přibyl již k mrtvému Pučovi mrtvý Ženíšek a na ulicích, v úřadech i v tramvajích se tvrdilo, že zprávu o jejich smrti vysílal před chvílí pražský rozhlas,*“⁵⁶ a „*naše mužstvo prý Puče nebo Ženíška, nebo oba v kupě podepřelo dřevem, aby je dovezli přes hranice, aby nikdo nevěděl, že jsou mrtví*“.⁵⁷ V této podobě měla snad poplašná zpráva původ právě ve vzpomínaných ranních tramvajích: oba fotbalisté byli zaměstnanci Elektrických podniků hlavního města Prahy.⁵⁸ Logicky by se jako další „oběť“ nabízel

spíše jediný skutečně zraněný hráč mužstva – Rudolf Krčil. Roli ale sehrála spíše výše zmíněná souvislost. Jeden z aktérů fámy, Ladislav Ženíšek, sice zanechal hned dvoje paměti (1950, 1969), z nichž zejména ideologicky méně zatížená druhá kniha má jistou informativní hodnotu, k incidentu se ovšem nevyjadřuje. Novější verze vzpomínek se k ní vrací jen obrazovým doprovodem, v němž nechybí fotografie úvodní strany *Telegrafu* z 12. června 1934 s titulky „*Poplach se smrtí Puče a Ženíška*“, „*Darebácká mystifikace vzrušila Prahu*“ a „*Všichni v mužstvu zdraví*“.⁵⁹

Nic z výše zmíněného ovšem samo o sobě neobjasňuje otázku, co mohlo fámu zplodit. Citovaný názor, že zprávu brzy zrána vysílal pražský rozhlas, neobstojí. Zajímavější je vyšetřování podniknuté pražským *Expresem*. Podle něj někteří lidé tvrdili, že zprávu zaslechli o páté hodině ranní v rakouském rozhlasu. Bylo zjištěno, že rakouský rozhlas skutečně o Pučovi v rámci zpravodajství z mistrovství mluvil, ale nic nepříznivého nehlásil. Německojazyčná zpráva byla prý zaslechnuta útržkovitě a zbytek byl vykonstruován. Ještě pravděpodobnější vysvětlení podává jiná hypotéza: podle ní vysílal rakouský rozhlas zprávu o „*hakenkrajclerském puči*“ a útocích na rakouské železnici, které si měly vyžádat i jednu oběť. Událost se skutečně odehrála a už v pondělí o ní v souvislosti s finále fotbalového mistrovství světa referovaly české noviny. *Polední list* přinesl v článku „*Výprava do Říma k zápasu zdržena železničními atentáty hakenkrajclerů*“ informaci o zpoždění vlaků s fanoušky, kteří mířili na vyvrcholení šampionátu. Zaslechnutím německých slov *Putsch a tot* bez porozumění kontextu tak na půdě zúrodněné obavou o zdraví československých fotbalistů mohla vzejít fáma o úmrtí Antonína Puče. Mechanickým spojením s kolegou z podniku Ladislavem Ženíškem pak zřejmě došlo k jejímu nabobtnání. V hlavní roli zde tedy zřejmě opět vystupuje rozhlas, byť v tomto případě zahraniční.

Všechny seriózní deníky zprávy dementovaly. Například do Melantrichu volaly na dva tisíce osob, které se na zdravotní stav Puče (a Ženíška) dotazovaly.⁶⁰ Některé redakce dokonce nechaly vyvěsit velké plakáty s příslušným prohlášením a odpovídaly na telefonické dotazy z Prahy i zbytku českých zemí. „*Vše se živo navrátilo,*“ zněl pak jeden z mezititulků v *Národu*.⁶¹ Výpravu se podařilo telefonicky kontaktovat na nádraží ve Schwandorfu, odkud její vedoucí Rudolf Pelikán oznámil, že všichni členové výpravy jsou až na drobná zranění v pořádku. Tuto zprávu rozšířily prostřednictvím ČTK české noviny.⁶² Aniž bychom bagatelizovali vliv přehnaně tvrdé hry italského celku na výsledek, zprávy

⁴⁹ AČR, Praha, Finále MS v kopané v Římě 1934 Itálie – Československo, 10. 6. 1934, prodloužení, AF00504/2, identifikační číslo CD.ARCH.1934.11.

⁵⁰ Švédský soudce Eklind porazil Československo, Pondělí Národních listů a Národa, 11. 6. 1934, s. 1.

⁵¹ J. F. M., *Nebyli jsme optimisty*, Národ, 12. 6. 1934, s. 6.

⁵² *Psychosa davu. Puč a smrt*, Telegraf, 12. 6. 1934, s. 3.

⁵³ *Komu záleželo na šíření pověsti o smrti Puče a Ženíška?* Národ, 13. 6. 1934, s. 2.

⁵⁴ *Triumfální návrat do vlasti*, Expres, 13. 6. 1934, č. 132, s. 1.

⁵⁵ *Triumfální návrat do Prahy*, Národ, 13. 6. 1934, s. 3.

⁵⁶ Kpt. [šifra], *Psychosa*, Lidové noviny, 13. 6. 1934, s. 7.

⁵⁷ *Slavná římská XI se blíží Praze*, Telegraf, 12. 6. 1934, s. 1.

⁵⁸ O Pučově zaměstnaneckém poměru například: *Puč bude dlouho živ!* Expres 13. 6. 1934, s. 3. Ženíška označuje jako kolegu průvodčích z pražských tramvaji například Prager Tagblatt: *Der Einzug der Elf*, Prager Tagblatt 13. 6. 1934, s. 6.

⁵⁹ Ladislav ŽENÍŠEK – Otakar PROCHÁZKA, *Čtvrt století za mičudou z toho sedm let v sešivaném dresu*. Praha 1969, s. 72. Druhou zmiňovanou knihou je Ladislav ŽENÍŠEK – Otakar PROCHÁZKA, *Mezi dvěma brankami*, Praha 1950.

⁶⁰ *Slavná římská XI se blíží Praze*, Telegraf, 12. 6. 1934, s. 1.

⁶¹ *Triumfální návrat do Prahy*, Národ, 13. 6. 1934, s. 3.

⁶² *Komu záleželo na šíření pověsti o smrti Puče a Ženíška?* Národ, 13. 6. 1934, s. 2.

o „mučednicích“ a „římských jatkách“ byly evidentně přehnané. Zpravodajství z 13. června, kdy opadla největší vlna emocí, informovalo, že už při zastávce v Mnichově „mužstvo bylo ve výborném zdravotním stavu, až na nepatrná zranění, v dobré náladě“.⁶³ Jediným hráčem, který zranění ze světového šampionátu léčil déle, a nezapojil se do bezprostředně navazujících zápasů Středoevropského poháru, byl zřejmě záložník Rudolf Krčil, kterého prý spoluhráči museli už v Římě ze stadionu do vozu odnést.⁶⁴ Když bezprostředně po skončení šampionátu lákali pořadatelé na utkání Juventusu Turín v Teplicích na „start největšího surovce světa Montiho“, šlo už o karikaturu skutečného stavu.⁶⁵

Dalším produktem psychózy byla poplašná zpráva, která se Prahou šířila už v neděli 10. června dopoledne, tedy ještě před římským finále, a sice že „byl Plánička zastřelen [podle jiného zdroje postřelen] a polovina mužstva otrávena masem“.⁶⁶ Na redakce novin se prý v této věci telefonicky obraceli tazatelé z Prahy i venkova. Snad ožily reminiscence na Františka Pláničku zraněného kamenem během zápasu Středoevropského poháru v Turíně roku 1932. Detail, že polovina mužstva byla otrávena právě masem, dodával mlhavé zprávě na věrohodnosti. Tuto fámu sice vyvrátil už odpolední rozhlasový přenos, přesto jsou projevy hromadného chování před příjezdem „římské jedenáctky“ pozoruhodné. Obdobně podněcovaly obrazotvornost veřejnosti smyšlené detaily o Pučově úmrtí: na hřišti Slavie se měl údajně objevit černý prapor, vavřínový věnec skutečně věnovaný mužstvu mnichovským konzulem se proměnil ve věnec smuteční. Platí zde, co napsal denní tisk: „To již nebyly hypotézy, ale tvar určitosti, který vytvořila psychosa [...]“.⁶⁷

Poplašné zprávy pravděpodobně nebyly rozšířeny závažně, aby zkazily radost z triumfálního příjezdu, jak se domníval například list *Národ*.⁶⁸ Naopak, shodou okolností zapadly do atmosféry očekávání, kterou ještě vygradovaly. *Lidové noviny* správně podotkly, že „ani nejrafinovanější režisér odpoledního průvodu by nepřípadl na lepší předehru, kdyby chtěl napětí posledních chvil vystupňovat až k prasknutí a dát pak vyšechnout mocnému járotu na počest statečné a živé (!) jedenáctky“.⁶⁹ Odráží to i líčení příjezdu vlaku na Wilsonovo nádraží v *Národu*: „Praporky a kapesníky mihotají se vzduchem. [...] Hledá se hlavně ‚nešťastník‘ Tonda Puč, jehož jméno bylo dnes vyslovováno na mnoha místech s obavou, zda přece jen zprávy, které se objevily, že Tondy není více, nejsou zprávami pravdivými.“⁷⁰ Vystupňované napětí vystřídal při příjezdu fotbalistů o to emotivněji proje-

vené nadšení, jaké Praha ve vztahu ke sportovnímu kolektivu dosud nezažila. Souvislost otevřeně přiznal *Telegraf* ve svém vydání z 16. hodiny 12. června, tedy krátce před příjezdem vlaku: „Praha má dnes odpoledne příležitost ukázat temperament ve chvíli, kdy se sama a na vlastní oči přesvědčí o tom, že Puč i Ženíšek a všichni ostatní se vrátili živí.“⁷¹

Lauferovy reportáže jako „místo paměti“

Vedle materiálních míst paměti, jako jsou pomníky a památníky, by neměla být přehlížena ani místa paměti v přeneseném slova smyslu. Nemusí přitom jít o primárně paměťové fenomény typu státních svátků. Funkci míst paměti plní také události, které vzdorují zapomnění a nepostrádají určitý symbolický význam, respektive prostředky jejich připomínání.⁷² Tyto charakteristiky splňují i Lauferovy reportáže z fotbalového mistrovství světa 1934. Události spojené se světovým šampionátem 1934 sice postrádaly onen identitotvorný moment, jaký měl „Zápas století“ pro Rakousko nebo „Bernský zázrak“ ve finále fotbalového mistrovství světa 1954 pro poválečnou Německou spolkovou republiku.⁷³ Československu nebyly státnost a její charakter vnuceny jako Rakousku po první a západnímu Německu po druhé světové válce. Přesto se reportáže uplatnily jako výrazný národní mobilizační prvek. Ohlas událostí nepostrádal značný nacionální patos, jemuž dal průchod i jeden z nejvýznamnějších českých sportovních novinářů své doby Vilém Heinz: „Tam dole v Itálii [...] Tam v moři cizoty, kde citlivému srdci se vlast zase stává krásnou a drahou, tito hoši objevili v sobě pramen zázračné síly, jímž jest láska k domovu, k vlasti, k národu. [...] Je to týž duch, který ve velkém dal světu zázrak československých legií.“⁷⁴ Zejména masový veřejný poslech reportáží a následný triumfální příjezd v Československu přechodně materializovaly andersonovské pomyslné společenství.⁷⁵

Paměť na „římské finále“ ale později dotvářela také řada retrospektiv. Bezprostředně po skončení šampionátu uveřejnil Josef Laufer článek, v němž se za svými reportážemi ohlížel, a své dojmy dále šířil prostřednictvím veřejných přednášek v řadě českých měst. Po roce 1948 zopakoval a zčásti reinterpretoval vzpomínky na události ve svých pamětech, které suplovaly absenci záznamů většiny reportáží. Časový odstup, s nímž byly sepsány, s sebou ale nesl řadu zámlk a posunů. V Lauferově knize *50 let v našem sportu* tvořilo Mistrovství světa 1934 zvláštní kapitolu stejně jako v prozatím jediné lauferovské biografii z pera sportovního reportéra Karla Maliny.

⁶³ *Triumfální návrat do Prahy*, *Národ*, 13. 6. 1934, s. 3.

⁶⁴ Karel ŠTORKÁN, *Když chytil Plánička*, Praha 1958, s. 151; *Bohatýrský boj našeho národního mužstva*, Pondělí Národních listů a *Národa*, 11. 6. 1934, s. 1.

⁶⁵ K. ŠTORKÁN, *Když chytil Plánička*, s. 153.

⁶⁶ Jaroslav PŘIBÍK, *Footballové napětí v Praze*, *Telegraf*, 11. 6. 1934, s. 4; *Psychosa davu. Puč a smrt*, *Telegraf*, 12. 6. 1934, s. 3.

⁶⁷ *Psychosa davu. Puč a smrt*, *Telegraf*, 12. 6. 1934, s. 3.

⁶⁸ *Komu záleželo na šíření pověstí o smrti Puče a Ženíška?* *Národ*, 13. 6. 1934, s. 2.

⁶⁹ Kpt. [šifra], *Psychosa*, *Lidové noviny*, 13. 6. 1934, s. 7.

⁷⁰ *Triumfální návrat do Prahy*, *Národ*, 13. 6. 1934, s. 3.

⁷¹ *Slavná římská XI se blíží Praze*, *Telegraf*, 12. 6. 1934, s. 1.

⁷² Ke konceptu Pierra Nory v českém prostředí v českém kontextu viz například Milan HLAVAČKA, *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, Praha 2011.

⁷³ Arthur HEINRICH, *3:2 für Deutschland. Die Gründung der Bundesrepublik im Wankdorf-Stadion zu Bern*, Göttingen 2004.

⁷⁴ Vilém HEINZ, *Sportem pro slávu národa*, *Národní listy*, 13. 6. 1934, s. 1.

⁷⁵ Na Čáslavsku byl zaznamenán případ učitelky, která bez udání důvodu pozvala do školní třídy občany včetně radních, jak se ukázalo – ke „stmelujícímu“ poslechu semifinále utkání. *Propagace u amplionu*, *STAR*, 1934, č. 23, s. 13. Srv. Benedict ANDERSON, *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, Praha 2008.

Reportáže z fotbalového Mistrovství světa 1934 byly v minulosti mnohokrát připomínány jako exemplum rozhlasových přenosů. Na dalších řádcích na konkrétním příkladu nastíníme, jak Lauferova rétorika a interpretace mimoděk do dnes určují československou paměť na světový šampionát v Itálii 1934. Jak bylo řečeno výše, žije československá účast na světovém šampionátu v povědomí ve formě příběhu morálních vítězů. Faktickou porážku popíralo i dobové označení *zlatí hoši*, které se rozšířilo v průběhu mistrovství. Jako „sportovní přívlastek“ mají *zlatí hoši* dlouhou tradici, která byla naposledy aktualizována v obdobném kontextu po vítězství české hokejové reprezentace na zimních olympijských hrách 1998. A rezonuje dále. Nacházíme jej mj. v podtitulu průkopnické Děkanovské práce *Sport, média a mýty. Zlatí hoši, Královna bílé stopy a další moderní hrdinové* z roku 2008. V jeho knize je právě přenos z římského finále zvolen jako příklad působení rozhlasu na společnost.⁷⁶ Označení nacházíme i v podtitulu knihy Zdeňka Zikmunda *Fotbal ve stínu Duceho. Příběh Zlatých hochů*.⁷⁷

Odkud etiketa zlatých hochů pochází? Spojení *zlatí hoši* nebo spíše *hoši zlatí* se běžně užívalo už v češtině 19. století. Vyskytuje se například v básni *Čeští muzikanti* z Raisovy sbírky *Doma* (1883), která v parafrázi na text lidové písně začíná verši „Ej, ti čeští muzikanti / to jsou hoši zlatí!“⁷⁸ Obdobné obraty najdeme i v Poláčkově humoristickém románu *Muži v offsidu* z roku 1931, v němž se objevily ve větách „Pláničko, ty můj kluku zlatej!“ nebo „To bylo mužstvo! Hoši moje zlatý!“⁷⁹ Zevšeobecnění ale přinesl až rok 1934. „Fotbalová“ literatura se na původu pojmenování shoduje: „Do Prahy přivezli stříbro, ale byli uvítáni jako naši ‚zlatí hoši‘“,⁸⁰ jako by šlo o nápravu křivdy utrpěné v římském finále. Původ „zlatých hochů“ je ovšem třeba hledat jinde. Stopa opět vede k reportéru Josefu Lauferovi, jehož komentáře měly značný formativní význam. Laufer se skutečně k původu pojmenování vyjádřil. Ve svých pamětech píše: „Doslovem k římskému finále ještě podotýkám, že jsem to tehdy nebyl já, jenž razil později okřídlená slova ‚zlatí hoši‘, nýbrž jeden z pražských novinářů, který je telefonoval z Říma svému listu.“⁸¹ Zdůrazněme, že věta je formulována jako doslov k římskému finále, jakoby označení vzniklo až po něm.

V tomto bodě ale autor protirečí sám sobě: krátce po skončení šampionátu totiž pro Peroutkovu *Přítomnost* napsal retrospektivní článek, v němž uvádí: „V Turině naši porazili Švýčary 3:2, v Turině byla u našeho mikrofonu po prvé ražena slova: ‚Vedeme!‘, ‚zlatý Plánička‘, ‚naši zlatí hoši‘ atd.,

jež se stala okřídlenými slovy po vlastech československých.“⁸² Toto tvrzení bohužel nelze verifikovat, protože se nedochovaly záznamy reportáží z mistrovství světa s výjimkou 81 minut finálového utkání. V něm se označení *zlatí hoši* nevyskytuje. Můžeme nicméně jeho správnost předpokládat. Nepřímé potvrzení přichází z *Poledního listu*, jehož fejetonista si ještě před finále všiml, že se Laufer často nechává unést svým „fanouškovským temperamentem“, a „už v Turině“, tedy ve vzpomínaném druhém zápase proti Švýcarsku, na dálku na Pláničku křičel „zlatej hochu!“ a dokonce měl pronést větu: „Už bylo strašně zle, ale zas ten zlatej Plánička nás zachránil hlavou.“⁸³ Také časopis *Rekord* psal už 8. června, že „i ten náš hlasatel [Laufer] je opravdu ‚zlatý kluk!‘“⁸⁴ Přestože označení rezonovalo v českém prostředí dávno předtím, jako jeho popularizátora můžeme bezpečně identifikovat – zčásti i proti jeho vůli – Josefa Laufera.

Klíčem k řešení rozporu ve výpovědích je kromě časového odstupu od události doba vzniku jeho paměti: v polovině padesátých let po tažení komunistického režimu proti tzv. sportovním primadonám⁸⁵ se neznal k autorství „elitářského“ pojmenování z pochopitelných důvodů. Naproti tomu v *Přítomnosti* čtrnáct dní po skončení mistrovství ještě důvod pro zakrývání skutečného původu označení neměl. Význam pojmenování byl překódován samotným jeho původcem, a to z politických důvodů: původní oslavu statečně bojujícího mužstva reinterpretoval jako stvrzení morálního vítězství týmu poraženého nefair prostředky. Obdobně píše Laufer v pamětech obecně o „jistém československém jednotlivci“, který mužstvu v případě vítězství přislíbil vysokou finanční odměnu, přestože věděl, že šlo o Jana Antonína Baťu.⁸⁶ Na druhou stranu ale není zcela nepravdivé Lauferovo tvrzení o novináři, který slova „zlatí hoši“ telegrafoval domů. Po semifinálové výhře nad Německem přinesla *Národní politika* zprávu Jiřího Svobody psanou v Římě 6. června o přílivu korespondence z Československa s pozdravy a dary pro hráče se slovy: „‚Naši zlatí hoši‘, jak jsou nejvíce v dopisech nazýváni, se usmívají, probírají se v dopisech i telegramech a z očí jim září radost a spokojenost nad dosavadními úspěchy, které jsou výsledkem pevné vůle a kamarádského ducha.“⁸⁷ I zde ale hledejme Lauferův otisk: balíčky, dopisy a telegramy byly reakcí na jím tlumočený stesk hráčů po domově a českých novinách.⁸⁸

Závěrem je třeba dodat, že významným činitelem v Lauferově monopolu na interpretaci římských událostí byla absence filmového záznamu. Kameraman, který byl pověřen

⁷⁶ J. DĚKANOVSKÝ, *Sport, média a mýty*.

⁷⁷ Zdeněk ZIKMUND, *Fotbal ve stínu Duceho. Příběh Zlatých hochů*, Praha 2004. Mistrovství tematizovala také výstava Fotbal! 1934–2004. Cesty úspěchů a proher, Národní muzeum, Praha 2004 připravená Michalem Stehlikem, Antonínem Ročkem a Vojtěchem Scheinostem. Výstavu doprovodila publikace Michal STEHLÍK – Antonín ROČEK – Vojtěch SCHEINOST, *Fotbal! 1934–2004. Cesty úspěchů a proher*, Praha 2004.

⁷⁸ Karel Václav RAIS, *Doma. Část I. Verše drobné*, Nové Město nad Metují 1883, s. 37.

⁷⁹ Cit. dle Karel POLÁČEK, *Muži v offsidu*, Praha 1965, s. 22.

⁸⁰ *Svět devadesátí minut. Z dějin československé kopané. I. díl 1901–1945*, Praha 1976, s. 244.

⁸¹ J. LAUFER, *50 let v našem sportu*, s. 137.

⁸² Josef LAUFER, *Retrospektiva u mikrofonu. Footballové mistrovství světa v Itálii*, *Přítomnost*, 27. 6. 1934, č. 26, s. 415–416. Krátce po skončení šampionátu o Lauferově autorství nikdo nepochyboval. Například list *Národ* psal, že „zlatého hochu“, jak tituloval redaktor Laufer Pláničku při vysílání ze světového mistrovství footballu v Itálii, uvidí bydžovské obecnstvo [...]“. *Národ*, 8. 8. 1934, ranní vydání, č. 152, s. 5.

⁸³ Karel HORKÝ, *Chudák Plánička*, *Polední list*, 10. 6. 1934, č. 160, s. 6.

⁸⁴ Josef ŠPUNT, *Za bariérou. Týdenní kronika*, *Rekord*, 8. 6. 1934, s. 8.

⁸⁵ Viz Vít SMETANA, *Tvrďe proti primadonám. Proměna československého sportu v 50. letech*, *Dějiny a současnost*, 2006, č. 6, s. 36–39.

⁸⁶ J. LAUFER, *50 let v našem sportu*, s. 137.

⁸⁷ J. SVOBODA, *Československo ve finále mistrovství světa. Národní mužstvo v záplavě blahopřejných telegramů*, *Národní politika*, 9. 6. 1934, s. 11.

⁸⁸ J. LAUFER, *50 let v našem sportu*, s. 134.

úkolem zápas nafilmovat, přicestoval do Říma nočním rychlíkem těsně před utkáním Itálie – ČSR. Československá strana byla údajně ochotna za práva k filmování zaplatit, ale pořadatelé požadovali o dva řády vyšší částku. Přestože se podařilo dojednat její snížení, český „operátér“ nakonec na stadionu natáčet nesměl. Odjel tedy alespoň za mužstvem do Frascati, kde pro společnost Espofilm nafilmoval přípravu a trénink. V úterý 12. června se vrátil s mužstvem a k natočenému materiálu připojil ještě záběry z uvítání výpravy na Wilsonově nádraží a triumfálního průjezdu Václavským náměstím ve vyzdobeném otevřeném autokaru. Kupodivu ještě po skončení mistrovství české noviny slibovaly, že se bude natočený zápas montovat se zvukem Lauferova rozhlasového komentáře. O pár dní později už ale přední deníky kritizovaly české společnosti, že si nezajistily práva k filmování zápasu přednostně, a národ tedy prozatím neměl možnost vidět ani metr filmu se svými „zlatými hochy“. Monopol na natáčení

přímo na stadionu získala méně známá italská soukromá společnost Exclusiva-Film. Tím měl být vyřazen i italský státní filmový institut LUCE, o němž se původně uvažovalo. Československý filmový týdeník dostal francouzským prostřednictvím nabídku ke koupi negativu snímku, což pro vyšší sumy odmítl. Tuzemský film se v tomto bodě střetl s odlišným obchodním prostředím, v němž už byl doceněn propagační a komerční potenciál média.⁸⁹ Kvalita italského záznamu, který je dnes zčásti přístupný na internetu, je ovšem velmi špatná. Úhel snímání i střih znemožňují zaujmout na základě záběrů stanovisko k údajnému ovlivnění zápasu švédským sudím. Absence kvalitnější obrazové alternativy tak ještě umocňuje obrazivý monopol rozhlasových reportáží.

II. mistrovství světa ve fotbale v Itálii 1934 žije v paměti české společnosti nadále především v interpretaci Josefa Lauferu. I proto jsme se v této studii pokusili lépe pochopit jejich formu, význam a ohlas.

⁸⁹ *Rozhlas – film – fotoreportáž*, Rekord 9. 5. 1934, s. 2; NM, ATVS, f. Fotbal, kart. 20, inv. č. 1855, *Coppa del Mondo. Cronistoria del II campionato mondiale di calcio*, s. 1. s. d., nepaginovaná část.